

КОМПАРАТИВНА АНАЛИЗА НА ВРЕДНОСТА И СТРУКТУРАТА НА
НАДВОРЕШНАТА ТРГОВИЈА КАЈ ЗЕМЈИТЕ ОД ЗАПАДЕН БАЛКАН

ЕЛЕНА ЈАНКУЛОСКА

БОРИС КАМЧЕСКИ

Факултет за туризам и угостиелство Охрид

Клучни зборови: увоз,
извоз, вкупна размена,
надворешно трговско
салдо, покриеност на
увозот со извоз.

DOI:
10.5281/zenodo.10377413

Open access under licence:
Creative Common Attribution
International 4.0

Published by
Faculty of Tourism and
Hospitality Ohrid

ISBN: 978-608-4676-39-3

АПСТРАКТ

Зголемувањето на домашното производство на земјите значително влијае на забрзаниот раст и развој на националната економија, како и на меѓународната трговија. Меѓународната трговија се карактеризира со специфичности во однос на внатрешната трговија, како што се: големина на пазарот, преференции на потрошувачите, општествено економски системи, посебни постапки и процедури при премин преку царинска линија и морална обврска.

Целта на ова истражување е да се направи компаративна анализа на вредноста и структурата на надворешната трговија на Македонија со селектрани земји од Западен Балкан (Албанија, Босна и Херцеговина, Црна Гора и Србија) во периодот од 2016 до 2020 година. За таа цел потребна е анализа на податоци од различни гледни точки, со користење на различни индикатори за вредност и структура на меѓународната трговија. Индикатори преку кои е направено истражувањето се: вкупна размена на стоки и услуги, надворешно – трговско салдо, покриеност на увозот со извозот, верижни и базни индекси за извозот и увозот на стоки и услуги.

Сопствените пресметки се направени врз база на податоци што може да се добијат од официјалните интернет страни на државните заводи за статистика од секоја земја што е предмет на истражување. Овие податоци што ги објавуваат државните заводи за статистика се интегрирани и во веб платформата од Светска Банка.

ВОВЕД

Меѓународна трговија претставува промет (извоз и увоз) на стоки и услуги меѓу суверени држави, размена што се одвива преку државните граници. Меѓународната поделба на трудот ја обусловува меѓународната размена. Преку размената националните стопанства се дополнуваат. Во зависност од насоката на движење на предметот на тргување во меѓународна трговија разликуваме три основни трансакции: увоз, извоз и транзит.

Различностите на меѓународната во однос на внатрешната трговија произлегуваат од разликите во (Биљаноска, 2009):

- Големина на пазарот
- Преференции на потрошувачите (во внатрешната трговија се согледуваат желбите и потребите на домашните потрошувачи, додека во меѓународната се преферираат потребите и желбите на потрошувачи од различни земји.)
- Општествено – економски системи (при спроведување на меѓународната трговија треба да се респектираат одредбите на правните системи на различните земји.)
- Посебни постапки и процедури при премин преку царинските граници на кои подлежат стоките во меѓународниот промет.
- Морална обврска (субјектите кои се занимаваат со меѓународна трговија ја претставуваат националната економија на меѓународно и светско ниво, отука произлегува нивната улога во изградбата на имиџот и чувањето на угледот на сопствената земја во меѓународното окружување.

Анализата на сите релевантни аспекти на меѓународната трговија на една национална економија и пошироко, претставуваат солидна база на податоци и информации неопходна за креирање и за водење на рационална и ефикасна трговска политика.

Аналитичкиот процес, во главно, се состои од три последователни фази, кои опфаќаат: (1) Прибирање на податоци за анализираната појава; (2) Пресметување на индикатори и (3) Економска интерпретација на добиените вредности на индикаторите.

Веродостојноста и релевантноста на резултатите што ќе произлезат од анализата, зависат од реалноста на податоците на соодветните појави и состојби што ја детерминираат, вредноста на индикаторите што се утврдуваат. Од тоа произлегува индиректната врска помеѓу успехот на анализата, односно можноста за остварување на поставените цели, од една, и појдовната основа, односно релевантноста на прибираните податоци, од друга страна (Биљаноска, 2009).

Следна фаза пресметување на индикаторите, денес во услови на висока компјутеризација не претставува голем проблем, бидејќи многу е лесно да се стигне до податоци за сите држави и преглед на меѓународната трговија.

Последната фаза се смета и за најкомплексна на аналитичкиот процес, истата претставува економска интерпретација на добиените податоци при пресметување на индикаторите. Во оваа фаза податокот станува информација неопходна за донесување одлуки во процесот на креирање и на водење на трговската политика на една национална економија.

Крајна цел е да се обезбеди солидна информациона основа за креирање и за водење успешна трговска политика. Тоа се постигнува со економска интерпретација на добиените податоци. “Надворешната трговска политика може да се дефинира како сегмент од целокупната економска политика што ги дефинира целите, мерките и инструментите во надворешно-трговскиот сектор. Целите може да барат подобрување на извозот, подобрување на структурата на платниот биланс, прилагодување на понудата на барањата на светскиот пазар итн.” (Тородоровиќ & Марковиќ, 2013). Мерките на надворешна трговска политика се вградени во позитивните правни прописи што ја регулираат материјата од областа на меѓународната трговија.

ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРА

Меѓународната трговија како дејност чија основна функција е да посредува меѓу производството и потрошувачката во сферата на размена на стоки, услуги, капитал и права од интелектуална сопственост помеѓу субјекти од различни земји се јавува како неопходен услов за развојот на националните економии и вкупната светска економија. Токму затоа, многу автори и истражувачи ги анализираат нејзините специфичности и користите од меѓународната размена. Така, според проф. др. Јованка Биљаноска “анализата на тековите во меѓународната трговија, опфаќа утврдување и пресметување на бројни индикатори за: вредност и структура на меѓународната трговија, индикатори за значење на меѓународната трговија за националното стопанство, индикатори за положбата на земјата на меѓународните пазари и на светскиот пазар и индикатор за користите од меѓународната трговија за националната економија.” (Биљаноска, 2009). Одредени автори користат индикатори што ги одредуваат врските помеѓу меѓународниот стоков промет и трговската логистика (Трајков & Биљан, 2014). Во одредени трудови се анализираат и промените во меѓународните трговските текови под влијание на мерките на надворешно трговските олеснувања како дел од процесот за царинска модернизација (Биљан & Трајков, 2013) (Биљан & Трајков, 2016) (Биљан & Трајков, 2012) (Биљан, Трајков, & Димоска, 2018) (Трајков, 2021). Воедно, значењето на извозот и вредноста на извозот се смета како значаен фактор за економски раст и развој (Србиноски, Караџова, & Трајков, 2023).

Во друга литература може да се забележат и некои дополнителни параметри и индикатори преку кои се согледува положбата на земјата во меѓународната поделба на трудот, и истите ни овозможуваат да направиме споредбена анализа на положбите на поголем број на земји. Така, проф. др. Милош Тодоровиќ и проф. др. Иван

Марковиќ ги истакнуваат следните индикатори на меѓународната трговија: *Надворешно трговски коефициент*, кој може да биде пресметан преку коефициентот на зависност на земјата од извоз или увоз, коефициент на покриеност на увозот со извоз и коефициентот на надворешна трговија преку кој се мери вкупната зависност на земјата од надворешна трговија; *Географска и стокова структура на увозот и извозот*, каде се пресметува еластичноста на увозот и извозот на една земја, *Односи на размена*, индикатор кој ги мери придобивките што една земја ги остварува во меѓународната трговија врз основа на промените на цените, и индикаторот *Индекс на глобална конкурентност*, кој е изразен преку надворешно-трговски мултипликатор (Тородоровиќ & Марковиќ, 2013).

На интернационално ниво, во светската литература, меѓувладината организација UNCTAD, има наведено повеќе клучни индикатори за пресметување на економската положба на земјите. Вклучени се индикатори за: склоност кон увоз/извоз, трговски биланс, зависност од извоз на стоки, индекс на зависност од храна и енергија, диверзификација на извозот, извозни перформанси и извозна конкурентност, севкупни извозни перформанси и други индикатори (UNCTAD, 2016).

ПОДАТОЦИ И МЕТОДОЛОГИЈА

Анализа на надворешно трговските текови кај селектираната група земји се прави преку пресметка на соодветни индикатори за вредност и структура на меѓународната трговија како што се:

- Вкупна размена, вкупен увоз и вкупен извоз
- Надворешно трговско салдо и
- Покриеност на увозот со извоз;

Вредноста на меѓународната трговија претставува збир помеѓу вредноста на вкупниот извоз и увоз на сите видови стоки и услуги во одреден временски период, најчесто една година. Од друг аспект вредноста на трговската размена може да се претстави како вредност на светскиот увоз и извоз, вредност на увозот и извозот на група земји, или како вредност на увозот и извозот на една земја. Разликата помеѓу вредноста на остварениот извоз и вредноста на остварениот увоз на стоки и услуги во одреден временски период, најчесто една година претставува **надворешно-трговско салдо**. **Суфицит** (позитивно надворешно-трговско салдо) претставува случај кога во одреден временски период вредноста на извозот е поголема од вредноста на увозот. Додека, **дефицит** (негативно надворешно-трговско салдо) претставува случај кога вредноста на увозот е поголема од вредноста на извозот.

$$\text{Индикатор BP} = \text{И} + \text{У},$$

$$\text{Индикатор НТС} = \text{И-У}, \text{ каде}$$

- ВР – вкупна размена
- НТС – надворешно трговско салдо
- И- извоз
- У- увоз

Индикаторот покриеност на увозот со извоз претставува однос помеѓу вредноста на извозот и вредноста на увозот, остварени во одреден временски период, најчесто една година. Овој индикатор има важна улога при анализата на меѓународната трговија. Коефициентот кој е поголем од еден покажува позитивно надворешно – трговско салдо, додека коефициентот кој е помал од еден покажува негативно надворешно – трговско салдо. Врз основа на тоа секоја земја се стреми да обезбеди поголема покриеност на увозот со извоз.

$$EI_{\text{coverage ratio}} = E/I \text{ (коефициент)}$$

$$EI_{\text{coverage ratio}} = E/I * 100 \text{ (процент) каде,}$$

$EI_{\text{coverage ratio}}$ - Покриеност на увозот со извоз

- E – Извоз
- I – Увоз

За да може да се споредат податоците за селектираната група земји и да се утврди динамиката на раст на извозот, увозот, вкупната трговија и надворешно трговското салдо направивме пресметка на верижните индекси за групите индикатори за периодот 2016 - 2020 како и пресметка на базен индекс каде како базна година е земена 2016 година со следните формули:

$$R = [(I_n / I_{n-1}) * 100] - 100$$

$$R_{100} = [(I_n / I_{2016}) * 100] - 100$$

- I_n – година n
- R – верижен индекс
- R_{100} – базен индекс

Структурата на меѓународната трговија се утврдува посебно за извозот, за увозот и за надворешно-трговското салдо, врз основа на бројни критериуми, како што се: според економска намена и според степен на обработка на производите, според дејности, по видови услуги, по земји или групи земји, по видови надворешно-трговски работи и друго (Биљаноска, 2009). Резултатите од анализата на структурата на трговската размена во основа, укажуваат кои делови, во зависност од применетиот критериум, доминираат во извозот и во увозот на една земја. Исто така, оваа анализа открива кај кои делови се јавуваат поголеми или помали диспропорции во извозот и во увозот. Врз основа на критериумот економска намена на производите, класифицирањето се врши на извоз, увоз и надворешно трговско салдо на материјали наменети за

репродукција, на опрема и други средства за инвестиции и на производи за широка потрошувачка. Посебно важни податоци дава анализата на структурата на трговската размена според критериумот степен на обработка на производите во извозот, во увозот и во надворешно-трговско салдо. Врз основа на оваа структура на индиректен начин, може да се добијат информации за развиеност и местото и улогата на земјата во меѓународната поделба на трудот.

Кај развиените земји најчесто на страна на извозот доминира високо процентуално учество на производи од повисоки фази на обработка, додека на страната на увозот преовладуваат сировини, енергенти на производи од понизок степен на обработка. Состојбата е обратна во неразвиените земји, тие се извозници на сировини, репроматеријали и енергенти, и увозници на производи со висок степен на обработка.

Анализата на структурата на трговската размена, се збогатува со добивање на податоци за процентуалното учество на видовите услуги во вкупниот извоз, увоз и надворешно трговско салдо на услуги. Согласно критериумот видови услуги, се врши анализа на учеството на транспортот, осигурувањето, туризмот, банкарските и другите во вкупната надворешно-трговска размена на услуги на една национална економија. Територијална поделба на странските пазари за набавка и за продажба се согледува преку анализа на структурата на извозот, на увозот и на надворешно-трговско салдо **по земји или групи земји**. Процентуалното учество на одделни земји во вкупниот извоз и увоз ја открива територијалната насоченост на трговската размена, како и најголемите земји-партнери во размената на една земја.

Со цел да се согледа степенот на застапеност на пооделните видови надворешно-трговски работи во практиката на домашните субјекти, потребно е да се согледа структурата на извозот и увозот по разни видови надворешно – трговски работи, односно колкав дел од вкупниот промет е резултат на редовен увоз и извоз, а колкав дел од поединечните форми на специјални надворешно-трговски работи, меѓу кои особено се вбројуваат: лон работи, компензациони работи, бартер аранжмани, реекспорт, лизинг, франшизинг, долгорочна производна кооперација и други (Биљаноска, 2009).

АНАЛИЗА

Резултатите од истражувањето се визуелно претставени во графикони и систематизирани во табели. Добиените резултати за вкупниот извоз, вкупниот увоз, надворешно-трговско салдо, покриеност на увоз со извоз како и за структурната анализа се дадени во графиконите 1 до 6, додека во табелите 1 до 3 се прикажани индексите за вкупната размена на стоки и услуги, како и базни и верижни индекси од увоз и извоз.

Графикон 4 Вкупен извоз на стоки и услуги кај селектирана група земји

Извор: Сопствени приказ и пресметки врз основа на податоците преземени од (WITS, 2022)

Според податоците преземени од World Integrated Trade Solution може да согледаме која земја, во која година, колку извоз остварила во споредба со другите години и земји. Врз основа на тоа гледаме најголем раст кај сите држави во 2019 година.

Србија има остварено најголем извоз со 7,774,406,573\$ во однос на другите држави од Западен Балкан, а после неа е Албанија со 3,810,373,359\$. Потоа Босна и Херцеговина со 2,355,244,517\$, па Македонија со 1,835,921,719\$. Додека пак Црна Гора со 1,835,921,719\$ има остварен извоз на стоки и услуги.

Од направените пресметки може да се забележи дека Србија има приближно 3 пати поголем извоз во споредба со Македонија, Црна Гора и Босна и Херцеговина во периодот од 2016 до 2020 година. Во 2020 година гледаме пад во сите земји тоа се должи на неочекуваната пандемија која го зафати цел свет.

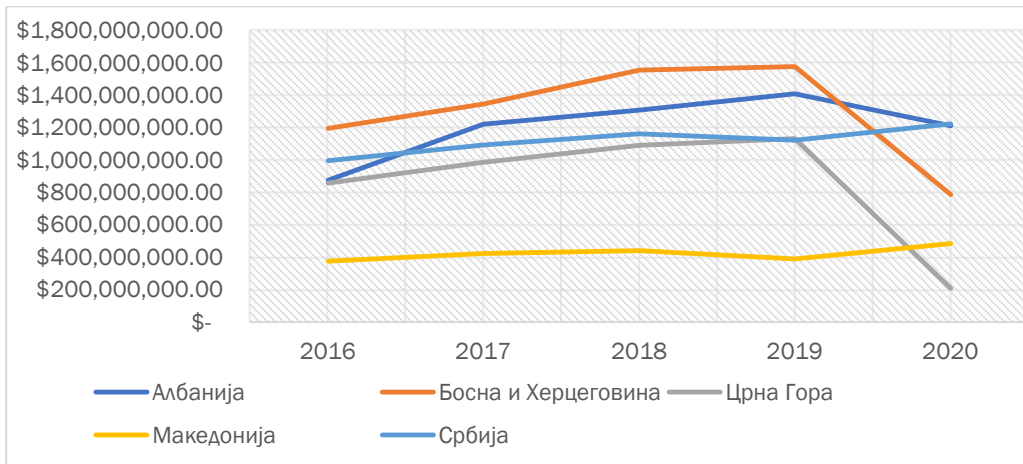
Графикон 5 Вкупен увоз на стоки и услуги селектирани земји

Извор: Сопствени приказ и пресметки врз основа на податоците преземени од (WITS, 2022)

Според податоците кои ги имаме за селектираните земји и години може да видиме како се движел увозот на стоки и услуги. Србија е водечка земја во сите години, но како најдобра година е 2019 година каде Србија има остварено 6,651,482,970\$ најголем увоз на стоки и услуги. После неа е Албанија со 2,399,629,350\$, па Македонија со 1,445,805,676\$. Потоа Босна и Херцеговина 775,431,199\$ и Црна Гора 761,110,882\$.

Графикон 6 Надворешно трговско салдо

Извор: Сопствени приказ и пресметки врз основа на податоците од (WITS, 2022)

Од податоците се гледа дека сите земји имаат позитивно надворешно трговско салдо што значи дека повеќе извезуваат отколку што увезуваат стоки и услуги. Ако направиме посебна анализа на трговијата со стоки и трговијата со услуги може да се види дека постои негативно надворешно трговско салдо кај трговијата со стоки кај сите земји, додека истите имаат позитивно надворешно трговско салдо во трговијата со услуги.

Од анализата може да се заклучи дека позитивното надворешно трговско салдо во вкупната надворешно трговска размена кај земјите од регионот се должи на добрите извозни перформанси во услужниот сектор.

Табела 5 Индекси на вкупна размена стоки и услуги

Држава	2016	2017		2018		2019		2020	
	R	R100(2016)	R	R100(2016)	R	R100(2016)	R	R100(2016)	
ALB	18.94	18.94	12.77	34.12	4.56	40.24	-37.07	-11.74
BIH	12.71	12.71	12.00	26.24	3.12	30.18	-41.14	-23.38
MNE	13.44	13.44	17.16	32.91	3.25	37.23	-49.88	-31.23
MKD	4.94	4.94	16.03	21.76	-0.42	21.24	-13.52	4.85
SRB	18.67	18.67	21.21	43.83	9.71	57.79	-10.44	41.32

Извор: Сопствени пресметки врз основа на податоците преземени од (INSTAT, 2022) (MONSTAT, 2022) (BHAS, 2022) (RZS, 2022) (ДЗС, 2022)

Од пресметките направени во табела 1 може да се види дека земјите од регионот имаат континуиран годишен раст на вкупната надворешна трговија во периодот 2016 до 2019. Може да се забележи дека најголеми годишни стапки на раст има Србија каде истите варираат од 18,67% во 2017 во споредба со 2016, па се до 57,79% во 2019 во споредба со претходната година. Останатите земји имаат годишен раст помалку од 40% годишно што е значително помалку во споредба со Србија.

Карактеристична е 2020 година каде сите земји имаат негативен раст во споредба со претходната година. Тоа се должи на пандемијата Ковид 19, најпогодени се Албанија, Босна и Херцеговина и Црна Гора. Додека Македонија и Србија имаат помал негативен раст во споредба со другите држави.

Табела 6 Споредба на увоз и извоз-верижен индекс R

Држава	2016	2017		2018		2019		2020	
		Извоз	Увоз	Извоз	Увоз	Извоз	Увоз	Извоз	Увоз
ALB	22.33	13.87	11.68	14.51	5.15	3.64	-32.81	-43.83
BIH	12.67	12.82	13.17	8.54	2.59	4.76	-44.14	-32.04
MNE	13.94	12.14	15.16	22.44	3.43	2.78	-59.39	-26.21
MKD	5.88	3.69	14.46	18.15	-1.71	1.26	-9.50	-18.62
SRB	17.76	19.79	19.85	22.86	8.64	10.98	-9.02	-12.09

Извор: Сопствени пресметки врз основа на податоците од (BHAS, 2022) (INSTAT, 2022) (MONSTAT, 2022) (RZS, 2022) (ДЗС, 2022)

Врз основа на добиените податоци за селектираните држави и години со пресметка на верижен индекс за извозот и увозот на стоки и услуги, забележуваме скоро кај секоја земја до 2019 година пораст во однос на претходната. При што Србија во 2017 година имала 17,79% повеќе остварен извоз во однос на 2016 години, во 2018 година 19,85% пораст, во 2019год. 8,64% и веќе во 2020год. има пад од -9,02% што е повторно добар процент во однос на другите држави. Додека најголем негативен раст се забележува кај Албанија, Босна и Херцеговина и Црна Гора од 30% до приближно 60% пад во извозот во однос на претходната година. Кај Македонија исто така е забележан континуиран пораст во извозот на стоки и услуги во 2017 и 2018 година, во 2019година веќе се забележува негативен раст од -1,71%, при што во 2020година нема драстичен пад како повеќето држави, односно се забележува пад само за -9,50%.

Покрај извозот кој е претставен во табела 2 може да го анализираме и увозот каде исто така може да забележиме пораст, од 2017 година до 2019 година, кај сите држави за одреден процент. Србија како економска најстабилна држава има најголем пораст и најмал пад во 2020 година во однос на останатите држави. Исто така од податоците може да забележеме дека кај сите држави во 2018 година има најголем процент на пораст во однос на останатите години.

Табела 7 Споредба на увоз и извоз- базен индекс R100

Држава	2016	2017		2018		2019		2020	
		Извоз	Увоз	Извоз	Увоз	Извоз	Увоз	Извоз	Увоз
ALB	22.33	13.87	36.62	30.40	43.65	35.15	-3.48	-24.09
BIH	12.67	12.82	27.51	22.46	30.81	28.29	-26.92	-12.81
MNE	13.94	12.14	31.22	37.30	35.72	41.11	-44.88	4.12
MKD	5.88	3.69	21.19	22.51	19.12	24.06	7.80	0.96
SRB	17.76	19.79	41.14	47.18	53.33	63.35	39.50	43.60

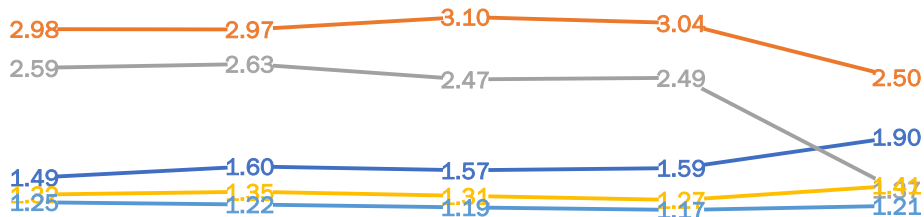
Извор: Сопствени пресметки врз основа на податоците од (INSTAT, 2022) (MONSTAT, 2022) (BHAS, 2022) (RZS, 2022) (ДЗС, 2022)

Според добиените податоци од пресметување на базен индекс за вкупниот увоз и извоз на стоки и услуги, при што како база ја земавме 2016 година и сите години ги споредувавме со неа, може да видиме пораст на извозот и увозот кај сите држави до 2019 година.

Од табелата можеме да направиме споредба посебно за извоз и увоз. Посебно во извозот може да видиме дека во 2019 година стапката на раст е зголемена во сите држави, освен кај Македонија која што имала повисок процент на раст во 2018 година 21,19%, за разлика од 2019 година каде стапката на раст се намалила на 19,12% во однос на извозот остварен во 2016 година. Кај Албанија има 43.65% зголемен процент на извозот во однос на 2016 година, Босна и Херцеговина има 30,81%, Црна Гора 35,72% и Србија има над 53% пораст во извозот во однос на 2016 година.

Во увозот исто така стапката на раст е најголема во сите држави во 2019 година во однос на 2016 година, каде што Албанија има над 35% зголемен увоз, Босна и Херцеговина над 28%, Црна Гора над 41%, Македонија над 24% и Србија над 63% зголемена стапка на раст во увозот

Графикон 7 Покриеност на увоз со извоз

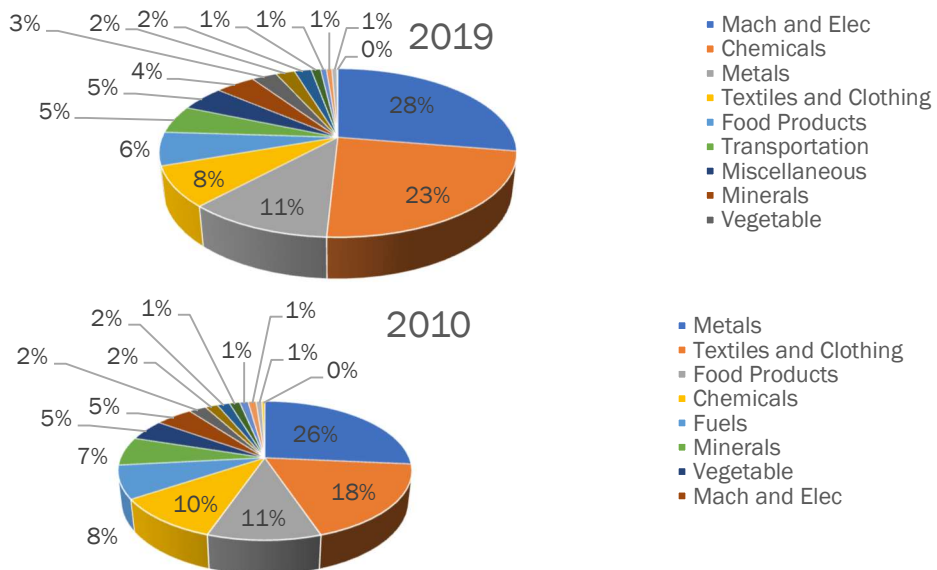
— 2016 — 2017 — 2018 — 2019 — 2020
 — Албанија — Босна и Херцеговина — Црна Гора — Македонија — Србија

Извор: Сопствени пресметки врз основа на податоците од од (INSTAT, 2022) (MONSTAT, 2022) (BHAS, 2022) (RZS, 2022) (ДЗС, 2022)

Анализата во временскиот период 2016 - 2020 покажува дека покриеноста на увозот со извоз се намалува, особено во 2020 година во периодот на ковид кризата. Ако направиме структурирана анализа на покриеноста на увозот со извозот, посебно за покриеност на увозот на стоки со извозот на стоки, посебно за покриеност на увозот на услуги со извозот на услуги може да се види дека извозот на услуги има значителен придонес во вкупната покриеност на увозот со извоз.

Според графикон 4 забележуваме дека Босна и Херцеговина е земја која најголем дел од вредноста на увозот ја покрива со вредноста на извозот. Најголем коефициент достигнала во 2018 година 3,10 додека после 2019 година коефициентот значително опаѓа при што во 2020 година има коефициент 2,50. Следна држава која има висок коефициент на покриеност на увозот со извоз е Црна Гора благодарение на високиот извоз на услуги највисок коефициент на покриеност има во 2017 година со 2,63 коефициент. Додека Црна Гора е држава која доживува најголем негативен раст во 2020 година кога нејзиниот коефициент паѓа на 1,37. Кај Албанија забележуваме константна покриеност на увозот со извоз со коефициент од 1,4 до 1,6. За разлика од Босна и Херцеговина и Црна Гора, Албанија во 2020 година има зголемување на коефициентот на покриеност на увозот со извоз кој во 2020 година изнесува 1,9. Ако ги анализираме Србија и Македонија забележуваме дека имаат константна покриеност на увозот со извоз со коефициент од 1,3 до 1,4 за Македонија и коефициент од 1,2 континуирано во анализираниот период за Србија. Во 2020 година и тие немаат намалување на коефициентот.

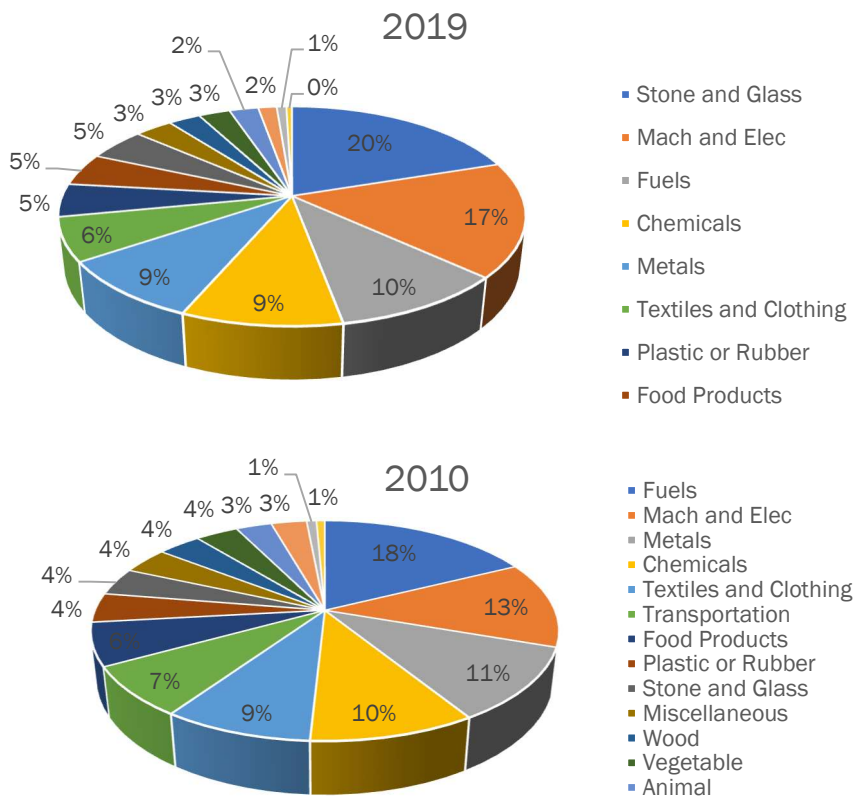
Графикон 8 Структурна анализа на извоз на видови стоки во Македонија, споредба на прометот 2019 и 2010 година

Извор: (WITS, 2022)

Според податоците од World Integrated Trade Solution, за 2010 година можеме да направиме споредба според индикаторот за структура кои видови производи биле најмногу извезени во 2010 година, а кои во 2019 година. Во 2019 година најголем процент на извоз, односно најмногу се извезувале следните производи: машини и електроника 28%, хемиски производи 23%, метали 11%, текстил и облека 8% и други производи со помал процент. Додека пак во 2010 година најголем процент на извоз имале следните производи: метали 26%, текстил и облека 18%, производи од прехранбена индустрија 11% и производи од хемиската индустрија 10% и други производи со помал процент.

Графикон 9 Структурна анализа на увоз на видови стоки во Македонија, споредба на прометот 2020 и 2010 година

Извор: (WITS, 2022)

Исто така, според податоците од World Integrated Trade Solution, за 2010 година можеме да направиме споредба кои видови производи биле најмногу увезени во 2010 година, а кои во 2019 година. Во 2019 година најголем процент на увоз, односно најмногу се увезуваат следните производи: камен и стакло 20%, машини и

електроника 17%, горива 10% и метали 9%. Додека пак во 2010 година најголем процент на увоз имале следните производи: горива 18%, машини и електроника 13%, метали 11% и производи од хемиската индустрија 10%.

Оваа структурна анализа на увозот и извозот на стоки е резултат на формирање на слободни економски зони во Македонија. Слободните економски зони претставуваат логистички центри кои ги обединуваат услугите по системот се на едно место – производство, складирање, утовар и истовар на стоката, транспорт, шпедитерските услуги, скратените царински и поедноставните административни процедури.

ЗАКЛУЧОК И ПРЕПОРАКИ

Нерамномерната алокација од природни ресурси и нееднаквата расположливост со сите видови неопходни природни ресурси во различни земји, не овозможуваат организирање на домашно производство за задоволување на потребите на домашната побарувачка. Од овој аспект, лимитираноста на производните национални ресурси влијае не само како неможност за организирање на домашно производство, туку и кон неможност за рационална употреба на истите. Основен предуслов за рационална употреба на домашните производни ресурси претставува увозот на производни инпути коишто се недостапни во домашната економија. Целта на нашиот проект е да се направи анализа на меѓународната трговија на земји кои не се дел од Европската Унија, односно споредба на Македонија со селектирани држави од Западен Балкан, при што ќе се види во која земја колку извоз и увоз се остварил во одреден период. Целта е да се види дали има покриеност на увозот со извоз и какво е надворешно трговското салдо.

За таа цел, беа користени повеќе индикатори преку кои може да се прикаже економската состојба на една земја, и тоа: *индикатор на вкупна размена* (изразен преку збир на вкупниот увоз и вкупниот извоз на стоки и услуги, во период од една година), *индикатор на надворешно-трговско салдо* (каде од вредноста од вкупниот извоз се одзема вредноста на вкупниот увоз), *индикаторот покриеност на увозот со извоз* (претставува однос помеѓу вредноста на извозот и вредноста на увозот). Додека, структурната анализа е направена врз основа на податоци за стоки кои биле предмет на надворешно-трговски работи во дадениот период.

Го избравме периодот од 2016 до 2020 година бидејќи во овој период може најдобро да се согледа каква била меѓународната трговија со стоки и услуги во нормални услови и како влијае ковид кризата врз меѓународната размена во сите земји.

Според податоците можеме да заклучиме дека Македонија има покриеност на увозот со извоз и позитивно надворешно трговско салдо но сепак не остварува значителни приходи како дел од останатите земји.

Позитивното надворешно трговско салдо како и високата покриеност на увозот со извоз кај секоја од анализираните земји се должи на високиот интензитет на трговија со услуги. Високата вредност на извозот на услуги го покрива негативното салдо што се остварува со трговијата со стоки.

За подобрување на надворешната трговија во Македонија важна улога имаат слободните економски зони кои овозможуваат привлекување на странски инвеститори, трансфер на технологии и знаење, запознавање со нивната работа, споделување на искуства и полесен пробив на меѓународните пазари, а сето тоа доведува до побрз економски развој на земјата. Од друга страна, анализата покажа дека отварањето на технолошко индустриските развојни зони во Македонија предизвика и промени во структурата на надворешната трговија.

БИБЛИОГРАФИЈА

- BHAS. (2022). Retrieved November 15, 2022, from Agency for Statistics of Bosnia and Herzegovina: <https://bhas.gov.ba/?lang=en>
- Biljan, J., & Trajkov, A. (2012). Risk management and Customs performance improvements: The case of the Republic of Macedonia. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 44, 301-313.
doi:<https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2012.05.033>
- Biljan, J., & Trajkov, A. (2013). Certain International Aspects of Customs Modernization Process. *Horizons*, 9, 95-105. Retrieved from <https://eprints.uklo.edu.mk/id/eprint/7414/>
- Biljan, J., & Trajkov, A. (2016). Customs Risk Management – Time of Declaration Processing by Control Channels. *Economy and Market Communication Review*, 93-108. doi:<https://doi.org/10.7251/EMC16093B>
- Biljan, J., Trajkov, A., & Dimoska, B. (2018). Simplified Customs Procedures – Advantages and Obstacles in the Republic of Macedonia. *Conference Proceedings EMAN 2018*. (pp. 263-273). UDEKOM Balkan.
- Biljan, J., Trajkov, A., & Jakupović, S. (2012). International Tourist Arrivals and Transport Infrastructure in the Republic of Macedonia: Perspective overview. *EMC Review - ECONOMY AND MARKET COMMUNICATION REVIEW*, 11-24.
doi:[10.7251/EMC1201011B](https://doi.org/10.7251/EMC1201011B)
- INSTAT. (2022). *Statistics by Theme*. Retrieved November 15, 2022, from Institute of Statistics Albania: <https://www.instat.gov.al/en/>
- MONSTAT. (2022). Retrieved November 15, 2022, from Uprava za statistiku Crna Gora: <https://www.monstat.org/cg/>

- RZS. (2022). Retrieved November 15, 2022, from Statistical Office of the Republic of Serbia: <https://www.stat.gov.rs/en-US/>
- Srbinoski, B., Karadjova, V., & Trajkov, A. (2023). Impact of Exports and Investments on Economic Growth. *Proceedings of the Faculty of Economics in East Sarajevo*, 12(26), 11-17. doi:<https://doi.org/10.7251/ZREFIS2326011S>
- Trajkov, A. (2021). Customs Modernization–Concept of Authorized Economic Operator. *3rd Scientific Practical Conference: Actual problems of customs affairs in the era of digital technology*. Moscow: Russian Customs Academy. doi:10.5281/zenodo.7326142
- Trajkov, A., & Biljan, J. (2014). Influence of International Trade Flows on International Trade in Logistic Services in Macedonia. *Greener Journal of Business and Management Studies*, 045-051.
- UNCTAD. (2016). Key Indicators and Trends in International Trade. Geneva: United Nations.
- WITS. (2022, <https://wits.worldbank.org/countrystats.aspx?lang=en>). *Trade statistics by Country / Region*. Retrieved November 23, 2022, from World Integrated Trade Solution.
- Биљаноска, Ј. (2009). *Меѓународна трговија*. Охрид: Факултет за туризам и угостителство Охрид.
- ДЗС. (2022). *МакСтат*. Retrieved November 15, 2022, from Државен завод за статистика: https://www.stat.gov.mk/PoslednoObjavenoVoMakstat_mk.aspx
- Тородоровиќ, М., & Марковиќ, И. (2013). *Меѓународна економија*. Ниш: Економски факултет Ниш.
- Трајков, А. (2015). *Трговска логистика*. Охрид: ЦНИР, Факултет за туризам и угостителство Охрид.